

הפטרת השבת – גאולת השדה בענתות

מים ראשונים: בשנים בהם נקראת פרשת בהר בנפרד מפרשת בחוקותי, אנו מתוודעים בקריאת ההפטרה לסיפור של גאולת שדה בענתות בידי ירמיהו, כנזכר בפרשה: "כי ימוך אחיך ומכר מאחזתו ובא גאלו הקרב אליו וגאל את ממכר אחיו" (ויקרא כה כה). אנחנו מתחילים בפסוקים שלהלן ומדלגים על תחילת הפרק שם מתואר שכל הסיפור מתרחש בימים האחרונים של מלכות יהודה, בעת שהבבלים (הכשדים) צרים על ירושלים וגורלה נחרץ. ירמיהו נרדף בעת ההיא מבית, ע"י צדקיהו ושריו, בשל נבואותיו הקשות על סופה הצפוי של ממלכת יהודה, ובתוך המצב הקשה והמורכב הזה, בא דבר ה' לירמיהו על בואו הצפוי של חנמאל דודו (או בן דודו) בבקשה שיגאל את שדהו: "כי לך משפט הגאולה".

ויאמר ירמיהו ה' דבר ה' אלי לאמר: הנה חנמאל בן שלם דודך בא אליך לאמר קנה לך את שדי אשר בענתות כי לך משפט הגאולה לקנות: ... ואקנה את השדה מאת חנמאל בן דדי אשר בענתות ואשקלה לו את הפסוף שבעה שקלים ועשרה הפסוף: ואכתב בספר ואחתם ואעד עדים ואשקל הפסוף במאזנים: ... ואצוה את ברוך לעיניהם לאמר: כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל לקוח את הספרים האלה את ספר המקנה הזה ואת החתום ואת ספר הגלוי הזה ונתתם בכלי חרש למען יעמדו ימים רבים: כי כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל עוד יקנו בתים ושדות וכרמים בארץ הזאת: (ירמיהו פרק לב).¹

מדרש תנחומא פרשת בהר סימן ג

אמר לה: מי את? "ותאמר אנכי רות אמתך". אמר לה: ומה באתה לעשות כאן? אמרה לו: לקיים את התורה, שנאמר: "וכי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו". אלא, עמוד וקיים את התורה. אמר לה: הואיל ובאתה לקיים את התורה, "ליני הלילה והיה בבקר אם יגאלך טוב יגאל" (רות ג ג), שהיה לו אח גדול ממנו ושמו טוב. "ואם לא יחפוץ לגאלך וגאלתיך אנכי חי ה' שכבי עד הבקר". אמר רבי חנינא: אמרה לו: וכי בדברים אתה מוציאני? אמר לה: חי ה', איני מוציאך בדברים. "ובועז עלה השער וישב שם והנה הגואל עובר אשר דבר בועז" (רות ד א). אמר לו: שב ונביט בתורה מה כתיב שם, לא כך כתיב? "וכי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו" ... "ויאמר הגואל אל בועז קנה לך" (שם ח). באותה שעה גאל בועז מה שמכרה נעמי. ומהיכן למד בועז? מן הפרשה הזאת: "וכי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו וגו'".

ועוד מי היה זה? זה ירמיהו, בשעה שאמר ליה הקב"ה: "הנה חנמאל בן שלום דודך בא אליך וגו' " (ירמיה לב), "ויבא אלי חנמאל בן דודי בדבר ה' אל חצר המטרה". מיד קיים ירמיהו את הפרשה הזאת, שנאמר: "ואקנה את השדה וגו' ". ומהיכן למד? מפרשה הזאת: "וכי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו".²

סדר עולם רבה (ליינר) פרק כו

בעשרה בטבת, "בשנה העשירית בעשרי בשנים עשר לחדש ה' דבר ה' אלי לאמר: בן אדם שים פניך על פרעה מלך מצרים והנבא עליו ועל מצרים כלה" (יחזקאל כט א-ב), אותו הזמן: "הנה חנמאל בן שלם דודך בא אליך לאמר קנה לך את שדי אשר בענתות כי לך משפט הגאולה לקנות: ויבא אלי חנמאל בן דדי כדבר ה' אל חצר

¹ אין זה סיפור גאולת שדה היחידי בתנ"ך, המתקשר עם המצווה בפרשתנו. כבר קדם לו סיפור גאולת השדה במגילת רות, אותה נקרא בעוד כשבועיים. שם נכרכה גאולת השדות בגאולת שם המשפחה (הקמת שם), היא מצוות הייבום. שם יש גם גאולה והרוחה לארץ לאחר שנות הרעב: "כי פקד ה' את עמו לתת להם לחם" (רות א ו) ואילו כאן הפקידה היא לרעה, ערב החורבן וסופה הבלתי נמנע של מלכות יהודה (אחרי סופה של מלכות ישראל וגלות עשרת השבטים). מכאן וגם משם לומדים חז"ל הלכות מעניינות לגבי דיני קניין, ראה קידושין כו ע"א, בבא מציעא מז ע"א, בבא בתרא קס ע"ב, ירושלמי גיטין ח י ועוד). ואנו נפנה אל מדרשי האגדה והפרשנים המלווים את הפטרת השבת.

² זה המדרש ממנו שאבנו את ההשוואה המתבקשת בין מגילת רות והפטרת פרשת בהר. בועז לא רק גואל את שדה נעמי, אלא גם את רות המואביה, "אמה של מלכות" ומייסד את בית דוד. גאולה אישית הנשענת על רעיון הייבום והקמת שם המת על נחלתו, אבל שונה ממנה. זה היה כוחו של בית הדין בבית לחם ושל בעז שגם חידשו בהלכה: "עמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואביה" (ראה דברינו לא יבוא עמוני ומואבי בפרשת כי תצא). ואילו כאן, חורבן בית דוד ממנו שוב לא השתקם, גם לא בימי שיבת ציון ובית שני. וכשם שרות שבאה לחסות תחת כנפי ישראל עומדת ברגע הגאולה של ספר שופטים, כך עומדת אשה גיורת אחרת, מהרשימה להלן, בפרשתנו. ראה ילקוט שמעוני יהושע רמז ט: "יש נשים חסידות גיורות הגר, אסנת, צפרה, שפרה, פועה, בת פרעה, חב, רות, ויעל אשת חבר הקיני". מוזמנים לנחש מי היא האשה העומדת ברקע סיפור גאולת שדה ענתות בידי ירמיהו.

המטרה ויאמר אלי קנה נא את שדי אשר בענתות אשר בארץ בנימין כי לך משפט הירשה ולך הגאלה קנה לך ואדע כי דבר ה' הוא" (ירמיה לב ז-ח).³

פסיקתא רבתי (איש שלום) פסקא כו - ויהי בעת שסרחה

"ויחזק הרעב בעיר" (ירמיה נב ו), והיו בנות ציון מתברות בשווקים והיו רואות אילו את אילו, זאת אומרת לחבירתה: למה יצאת לשוק שלא יצאת לשוק מימך? והוא עונה ואומרת לה: מכסה אני ממך? קשה היא מכת הרעב, איני יכולה לסבול. והן אוחזות זו בזו וחוזרות מבקשות בתוך העיר ולא היו מוצאות... באותה השעה אמר המקום לירמיהו: קום לך לענתות וקח את השדה מאת חנמאל דודך, אותה שעה חשב ירמיהו בלבו: שמא נותן הוא המקום ונושאים ונותנים בתוכה, שאומר לי המקום לך קנה לך את השדה.⁴ כיון שיצא ירמיהו מירושלים ירד המלאך מן השמים ונתן רגליו על חומות ירושלים ופרצו, קרא ואמר: יבואו השונאים ויכנסו לבית שאדונו אינו בתוכו ויבזו אותו ויחרבו, ויכנסו לכרם ויקצצו את גפניו שהשומר הניחו והלך לו.⁵

אלשיך ירמיהו פרק לב פסוק ח

"ויבוא אלי חנמאל וכו'".⁶ הנה אומרו "ואדע כי דבר ה' הוא" הלא כמו זר נחשב! כי גם עד כה ידע כי דבר ה' הוא.⁷ ויש אומרים כי ידע כי דבר ה' היה אל חנמאל,⁸ אך עדיין קשה: כי מה ראה לומר כי ניבא חנמאל, ולא שהיה מאת ה' אשר דבר אליו כבר.⁹ אך הנה ירמיה נבהל על המראה, באומרו איך יתכן כי אחר שהעיר נתנה ביד הכשדים, איך יצוה יתברך לקנות שדות בכסף והעד עדים... והיה הדבר קשה בעיניו שהוא הפך כל נבואותיו אשר ניבא שהעיר תנתן ביד הכשדים, וגם ראה בחוש כי הסוללות באו העיר וכו'. אז אמר בלבו: אין זה דבר ה', כי אם חלום חלמתי כיתר חלומות אשר לא מעלין ולא מורידין. אך בראות כי מיד בא אליו חנמאל ויאמר קנה נא וכו', אז אמר: "ואדע כי דבר ה' הוא" ולא חלום. כי לא בחלום דבר ה' אלי ככל יתר נבואות שבחלום ידבר בו וזהו ואדע כו'.¹⁰

³ המדרש מחבר את נבואת יחזקאל היושב כבר בבבל, אחרי גלות יהויכין / יהויקים, גלות החרש והמסגר), ומנבא את קיצה של מצרים ביד בבל, עם נבואת ירמיהו, בעת המצור של מלך בבל על ירושלים בירת מלכות יהודה. המדרש ממקם את סיפור גאולת שדה ענתות ביד ירמיהו בתאריך שאנו שומרים עד היום: עשרה בטבת, הוא "הצום העשירי" בדברי זכריה ח יט.

⁴ ראה איך אלשיך מבין קטע זה במדרש, בפירושו לאיכה ב טז: "אותה שעה חשב ירמיהו בלבו, שמא נותן חן המקום על בעליו".
⁵ מדרש זה שייך לקבוצת מדרשי החורבן שמתאימים לתשעת הימים. התיאורים שם קשים ואנחנו קיצרנו. מה שנוגע לעניינינו הוא המיקום של גאולת השדה בענתות בתוך החורבן. לא בשנות ממלכת יהודה האחרונות במלכות צדקיהו (לאחר גלות יהויכין) כמתואר במקרא, אלא ברגעי המצור הקשה, הרעב והחורבן ממש. ברגעים קשים אלה נאמר לירמיהו שיצא מהעיר ירושלים וילך לענתות, אל אחוזת משפחתו ויגאל את שדה חנמאל קרובו (דודו או בן דודו). ירמיהו נביא החורבן מתעורר לרגע ורואה בציווי זה קרן של תקווה. תקוות חוט השני לירושלים: "שמא נותן הוא המקום ונושאים ונותנים בתוכה". אבל ברגע שהוא יוצא מהעיר, נחרץ גורלה. (מוטיב שחוזר בבית שני בעת שרבי יוחנן בן זכאי יוצא את העיר, גיטין נו ע"א ושם גם רבי צדוק שהגן על העיר). ראה התיאור במקבילה בפסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים) פסקא יג - דברי ירמיהו, המשווה את יציאתו של ירמיהו מירושלים עם לידתו של בנימין (שבחלקו בונה המקדש). תחילה מכתיר שם המדרש את הקשר של ירמיהו עם ירושלים במילים: "מכל הנביאים שנתנבאו על ירושלים לא נתבררה נבואתו עד שעמד ירמיהו", ואז הוא ממשיך בתיאור הפיתוי של הקב"ה לירמיהו לצאת את העיר: "או מה בנימין כל ימים שהיה במעי אמו לא מתה, וכיון שיצא ממנה מתה, הדא הוא דכתיב: ויהי בצאת נפשה כי מתה (בראשית לה יח). כך, כל ימים שהיה ירמיהו בתוך ירושלים לא חרבה, וכיון שיצא ממנה חרבה. הוא שירמיה אומר: פתייתני ה' ואפת (ירמיה כ ז), שדלתני י"י ואשתדלית, אפקתני מן גובה וחרבתנה. אתמול אמרת לי: הנה חנמאל בן שלום דודך בא אליך לאמר קנה לך את שדי, ועכשיו: חזקתני ותוכל". ראה הפסוק שהוא דורש: "פתייתני ה' ואפת חזקתני ותוכל הייתי לשחוק כל היום פלה לעג לי". האם היה כל סיפור קניית שדה ענתות פיתוי לירמיהו שיצא מהעיר ואז היא תיפול ביד הכשדים?

⁶ ראה הפסוק במלואו (שהשמטנו לעיל): "ויבא אלי חנמאל בן דדי פדבר ה' אל חצר המטרה ויאמר אלי קנה נא את שדי אשר בענתות אשר בארץ בנימין כי לך משפט הירשה ולך הגאלה קנה לך ואדע כי דבר ה' הוא".

⁷ בתחילת מעשה גאול השדה בענתות מעיד ירמיהו על עצמו: "ויאמר ירמיהו הנה דבר ה' אלי לאמר", ועכשיו, כאשר חנמאל פוגש אותו ואכן מבקש ממנו לקנות את השדה, כפי שחזה ירמיהו בדבר ה' אליו, עכשיו הוא אומר: "ואדע כי דבר ה' הוא"? וכי היה זקוק ירמיהו לחיזוק ואישוש דבר ה' אליו במקור? מה פשר ידיעה זו כעת, תמה אלשיך ואיתו פרשנים אחרים.

⁸ שירמיהו נוכח כאן שגם אל חנמאל היה דבר ה' ונפגשו שניהם. ראה להלן שחנמאל היה נביא.
⁹ אבל אלשיך דוחה תירוץ זה כלא סביר וממשיך לטיעונו העיקרי.

¹⁰ אלשיך אומר כאן דברים קשים וברורים, אבל גם אנושיים, כנגד ספקנותו של ירמיהו בדבר כל מעשה קניית השדה, הגם שהוא אולי מבין ללבו ולמצבו של ירמיהו. הוא אפילו מוכן לגייס לטובת ספקנות זו את מאמר חז"ל "דברי חלומות לא מעלים ולא מורידים" ולהסכים שלעתים נביא יכול לומר שהחזיון שראה בלילה "אין זה דבר ה'". מסכים איתו בעל עקידת יצחק (רבי יצחק ב"ר משה עראמה, ספרד מאה 15, ממגורשי ספרד בשנת 1492) בפירושו לשמות שער לה (פרשת שמות-וארא) על דברי משה הקשים בסוף פרשת שמות: "למה הרעתה לעם הזה למה זה שלחתני". (שמות ה כב). הוא גם מקשר את הכל עם צחוקה של שרה וספקנותם של אברהם ושרה שיולד להם בן לזקונייהם. הסברו הוא שגם נביא ואיש צדיק "יקרה ג"כ שימשך לפעמים אחר הדעות וההקדמות הטבעיות הקבועות בלבו. ויטה בהן מהדרך העליון אשר הוא דורך בו וימצא בו לזה עון אשר חטא ראוי לגערה ותוכחה עליו". החשיבה הטבעית וההגיונית מרחיקה את האדם מהאמונה שדברים חריגים וניסים עשויים להתחולל. אבל אברבנאל לא מסכים

וְאֶתְפַּלֵּל אֶל ה' אַחֲרֵי תִתִּי אֶת סֵפֶר הַמִּקְנָה אֶל בְּרוּךְ בֶּן נְרִיָּה לֵאמֹר: אֵהָה אֲדַנִּי ה' הִנֵּה אֶתָּה עֲשִׂיתָ אֶת הַשְּׂמִים וְאֶת הָאָרֶץ בְּכַחַד הַגְּדוֹל וּבְזַרְעֶךָ הַנְּטוּיָה לֹא יִפְּלֵא מִמֶּךָ כָּל דָּבָר: ¹¹ עֲשֵׂה חֶסֶד לְאֲלָפִים וּמִשְׁלֵם עֲוֹן אֲבוֹת אֶל חֵיק בְּנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם הָאֵל הַגְּדוֹל הַגְּבוּר ה' צְבָאוֹת שְׁמוֹ: גְּדֹל הָעֶזְרָה וְרַב הָעֲלִילָה אֲשֶׁר עֵינֶיךָ פְּקָחוֹת עַל כָּל דָּרָכֵי בְּנֵי אָדָם לְתֵת לְאִישׁ כְּדָרְכָיו וּכְפָרֵי מַעַלְלָיו: ...¹² הִנֵּה הַסְּלֻלוֹת בָּאוּ הָעִיר לְלַכְדָּה וְהָעִיר נִתְּנָה בְּיַד הַפְּשָׁדִים הַנִּלְחָמִים עֲלֶיהָ מִפְּנֵי הַחֶרֶב וְהָרֶעַב וְהַדָּבָר וְאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ הִנֵּה וְהִנֵּךְ רָאָה: וְאֶתָּה אִמְרָתְךָ אֵלַי אֲדַנִּי ה' קָנָה לְךָ הַשָּׂדֶה בַּכֶּסֶף וְהָעֵד עֲדִים וְהָעִיר נִתְּנָה בְּיַד הַפְּשָׁדִים: ¹³

מדרש תהלים (שומר טוב; בובר) מזמור ז

"תפילה למשה איש האלהים". רבנן ור' יהודה ב"ר סימון.¹⁴ רבנן אמרו: ארבעה הם שסידרו תפלה וקינטרו דברים לפני הקב"ה. ירמיה, שנאמר: "ואתפלל אל ה' אחרי תתי את ספר המקנה" (ירמיה לב טז) - על ידי שקינטר בדברים, מה כתיב למעלה?¹⁵ "הנה הסוללות באו העיר ללכדה" (שם שם כד) ...¹⁶ ר' יהודה ב"ר סימון אמר: והלא תפילתן היא קינטרון, ירמיה אמר: "ואתפלל אל ה'" (ירמיה לב טז), מה אומר? "צדיק אתה ה' כי אריב אליך" (שם יב א), שאני היום כאן ומחר בקבר, ואיני מריב עמך. וכל כך למה? שאתה צדיק כי אריב אליך.¹⁷

ספרי במדבר פרשת בהעלותך פסקא עח

שמונה כהנים ושמונה נביאים עמדו מרחב הזונה ואלו הם: ירמיהו חלקיהו ושריה ומחסייה וברוך ונריה וחנמאל ושלוש.¹⁸ רבי יהודה אומר: אף חולדה הנביאה היתה מבני בנייה של רחב הזונה, שנאמר: "וילך חלקיהו הכהן ואחיקם ועכבור ושפן ועשיה אל חלדה הנביאה אשת שלם בן תקוה" (מלכים ב כב יד). ואומר: "הנה אנחנו באים בארץ את תקות חוט השני הזה תקשרי" (יהושע ב יח). והרי דברים קל וחומר: ומה מי שהיתה מעם שנאמר בו: "לא תחיה כל נשמה" (דברים כ טז), על שקירבה עצמה כך קירבה המקום, ישראל שעושים את התורה על אחת כמה וכמה.¹⁹

עם פירושים אלה וטוען שדברי ירמיהו: "ואדע כי דבר ה' הוא" אינם אלא חיתום ואישור: את כל זה כבר ידעתי מראש בנבואה שניתנה לי.

¹¹ ראה פירוש רש"י על הפסוק: "לא יפלא - לא יכחד ויודע אתה שסופנו לגלות ולמה אמרת לי לקנות שדה:
¹² בקטע שהשמטנו מזכיר ירמיהו את נפלאות יציאת מצרים ואת נתינת הארץ לבני ישראל, אך הם: "לא שמעו בקולך ובתורתך לא הִלְכְנוּ" ולפיכך אירע להם מה שאירע. ירמיהו מצדיק עליו את הדין ובה בעת פונה אל הקב"ה בתפילה של ספק תמיהה ספק טרוניה על גאולת השדה התמוהה ועל גאולת ישראל שנראית רחוקה מאי פעם. הוא ירמיה שהוא וכל משפחתו מבני בנייה של רחב כפי שנראה להלן.

¹³ ירמיהו מבין היטב מה פשר כל מעשה גאולת השדה אשר בענתות ערב החורבן. בסיום ביצוע העסקה כדת וכדין הוא אומר לנוכחים סביבו: "כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל לקוח את הספרים האלה את ספר המקנה הזה ואת החתום ואת ספר הגלוי הזה ונתתם בקלי חרש למען יעמדו ימים רבים: כי כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל עוד יקנו בתים ושרדות ויכרמים בארץ הזאת". אבל כל זה לא משקוט את סערת נפשו הוא. נאה דרש ירמיהו לאחרים במטרה לרומם את רוחם, אבל הוא עצמו לא נחה רוחו ולא שקט לבבו. או שמא נאמר שידעיה לחוד והבטחה מפי ה' לחוד. ירמיהו מבקש להוציא מפי הקב"ה נבואת נחמה והבטחה. וכפי שאין הנביאים מחניפים לבוראם (להלן), כך אין הם גם מתביישים 'להוציא' ממנו הבטחות. ראה שיר השירים רבה פרשה א סוף סימן ב: "אמר רבי יוסי בר ירמיה: למה נמשלו הנביאים כנשים? לומר לך, מה אשה זו אינה מתביישת לתבוע צרכי ביתה מבעלה, כך הנביאים אין מתביישים לתבוע צרכיהן של ישראל מן אביהם שבשמים".

¹⁴ שתי דעות/שיטות לפנינו.

¹⁵ בהמשך, להלן.

¹⁶ ובהמשך שם גם קינטורם של חבקוק, דוד ומשה. מהאופן בו מתייחס המדרש בסלחנות לקינטורם של חבקוק, דוד ומשה, אפשר שגם היחס לירמיהו איננו של האשמה, כפי שניתן לקרו במדרש, שבגללו באו הסוללות העיר, אלא של סיבה לקינטור. עכ"פ, ירמיהו נושא תפילה בלב קשה וכואב.

¹⁷ וכך בדומה גם לגבי השלושה האחרים. למרות שר' יהודה ב"ר סימון נוקט בלשון: תפילתם היא קינטורם, נראה שהוא דווקא מרכז עוד יותר את קינטורם של כל הארבעה ובהם ירמיהו. תפילתו/קינטורו של ירמיהו בעקבות אירוע שדה ענתות היא של ייאוש וצידוק הדין. מה יש לנו בני תמותה, שהיום אנו כאן ומחר איננו, לומר מול האלהים? מה נועיל אם נריב כביכול עם הכל יכול.

¹⁸ שלום בן תקווה הוא ראש משפחת הכהנים הזו מענתות. ראה המדרשים על שלום שהחיה אותו אלישע (מקברו) ואז נולד חנמאל, כגון פרקי דרבי אליעזר לג, ילקוט שמעוני מלכים ב רמז רלג, מה שאולי מסביר את פערי הגילים בן חנמאל וירמיהו ואת כינויו פעם כדוד ופעם כבן דוד. ראה רש"י ירמיהו לב יב, אבן עזרא בראשית ט כו.

¹⁹ התהפך הקל והחומר. רחב, אמתם המיתולוגית של כל משפחת הכהנים מענתות, מהם בא גם ירמיהו, היא שאומרת למרגלים (יהושע ופנחס עפ"י המדרשים): "ידעתי כי נתן ה' לכם את הארץ וכי נפלה אימתכם עלינו ... כי שמענו את אשר הוביש ה' את מי ים סוף מפניכם בצאתכם ממצרים ואשר עשיתם לשני מלכי האמרי אשר בעבר הידן ... ונשמע וימס לבבנו ולא קמה עוד רוח באיש מפניכם כי ה' אלהיכם הוא אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת" (יהושע ב ט-יא). (ראה הביטוי "בשמים ממעל ובארץ מתחת" בספר דברים - דברי משה, כאן - דברי רחב, ולהלן בתפילת ירמיהו - דברי ירמיהו). היא רחב ש"שמתהו בשמים ובארץ", כלשון דברים רבה ב כח, היא רחב שתלתה את תקוות חוט השני בחלון אשר הצילה את בני משפחתה הרחבה (יהושע ו כג, רות

תלמוד ירושלמי מסכת ברכות פרק ז הלכה ג

רבי סימון בשם ר' יהושע בן לוי: למה נקרו אנשי כנסת הגדולה? שהחזירו הגדולה ליושנה. אמר רבי פינחס: משה התקין מטבעה של תפילה "האל הגדול הגיבור והנורא".²⁰ ירמיה אמר: "האל הגדול הגיבור" ולא אמר הנורא.²¹ למה אמר הגיבור? לזה נאה לקרות גיבור שהוא רואה חורבן ביתו ושותק. ולמה לא אמר נורא? אלא שאין נורא אלא בית המקדש, שנאמר: "נורא אלהים ממקדשיך" (תהלים סח לו).²² דניאל אמר: "האל הגדול והנורא" ולא אמר הגיבור - בניו מסורין בקולרין, היכן היא גבורתו? ולמה אמר הנורא? - לזה נאה לקרות נורא, בנוראות שעשה לנו בכבשן האש.²³

וְיְהִי דָבָר ה' אֶל יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר: הִנֵּה אֲנִי ה' אֱלֹהֵי כָּל בָּשָׂר הַמִּמְנִי יִפְלֵא כָּל דָּבָר:²⁴

רד"ק ירמיהו פרק לב

הממני יפלא - באמת לא יפלא וידעתי שהעיר תינתן ביד הכשדים כי לא שב אפי מהם כי רבו עונותיהם להכעיסני. ואף על פי כן אמרתי לך לקנות השדה, להיות להם נחמה שישובו מהגלות ויקנו שדות ובתים בארץ הזאת.²⁵

עקידת יצחק ויקרא שער סט (פרשת בהר סיני)

אתה גזרת ואתה רואה בעיניך הגזירה קיימת. ועם כל זה: "אתה אמרת אלי אדני ה', קנה לך את השדה בכסף והעד עדים והעיר נתנה ביד הכשדים" - ומה תועלת בתת הכסף ותישאר הארץ בידם? הרי זה דבר של תימה! ואף על פי שכבר עשיתי למלאת הדבר, כאשר יצא מפי חנמאל, הנה אפשר שלא כוון ממך המאמר שהוא אשר דבר.²⁶ והנה היתה התשובה הנכונה: "אני יי' אלהי כל בשר הממני יפלא כל דבר", כי זה התואר רצוני אלהי כל בשר, יורה על הפלגת ההשגחה בכל מורשי לבב האדם והעולה על הרוח לעשות או לדבר.²⁷

רבה ב א), היא רחב שיהושע נשאה לאשה (מגילה יד ע"ב), עליה הרחבנו בדברינו **רחב** בפרשת שלח לך, כולל הקשר המיוחד של ירמיהו אליה. בני בניה חווים כעת את הרס העיר והארץ שהיא סייעה לבני ישראל לכבוש, וירמיהו מצאצאיה נתלה בתקוות חוט השני שלו, אולי יתהפך השני ללבן וייעשה נס לירושלים ....

²⁰ בפרשת עקב, דברים י ז. ראה דברינו **האל הגדול הגיבור והנורא** בפרשה זו.

²¹ לעיל, בתפילת ירמיהו.

²² ובית המקדש עומד להיחרב, אין יותר "נורא ממקדשיך". ראה בראשית רבה סט ז בחלום יעקב: "ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה - מלמד שהראה הקב"ה ליעקב בית המקדש בנוי וחרב ובנוי. זהו שאתה אומר: נורא אלהים ממקדשיך".

²³ משחק על המילים: נור, נורא, נורא. ומסיים שם המדרש, כפי שפתח: "וכיון שעמדו אנשי כנסת הגדולה, החזירו הגדולה ליושנה: האל הגדול הגיבור והנורא". (שאלה לילדים: איפה נאחזו אומרים מטבע לשון זו בתפילותינו?) ממשיך שם המדרש ושואל: "ובשר ודם יש בו כח ליתן קצבה לדברים הללו? אמר רבי יצחק בן אלעזר: יודעין הן הנביאים שאלוהן אמיתי ואינן מחניפין לו". (ראה בגמרא מכות כד ע"א איך הנביאים גם באים ומבטלים את דברי משה). ירמיהו מבין היטב מה פשר כל מעשה גאולת השדה אשר בענתות ערב החורבן, כפי שכבר הערנו לעיל, אין הוא יכול לעשות שקר בנפשו. אין כאן רק "אישה שתובעת צרכי ביתה מבעלה", אלא נביא כואב ומיוסר שאינו יכול להחניף כביכול לקב"ה. ואולי שוב גם ייחול לנס של הרגע האחרון. ראה שוב דברינו **האל הגדול הגיבור והנורא** בפרשת עקב.

²⁴ "יפלא" מול "יפלא". כאן עונה הקב"ה לדברי ירמיהו בתפילתו לעיל: "אָהָה אֲדָנִי ה' הִנֵּה אֲתָה עֹשֶׂית אֶת הַשְּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ בְּלִחָד הַגְּדוֹל וּבְרָעַד הַנְּטוּיָה לֹא יִפְלֵא מִמֶּךָ כָּל דָּבָר". מה תשובת הקב"ה מעבר למשחק המילים? אולי על משקל "אתה רואה ראיה יצחת ואני רואה שתי ראיות" (במושאל ממעשה העגל, שמות רבה מב ה). אתה רואה לטווח הקצר ואני לטווח הארוך. ראה פירוש רש"י על הפסוק: "הממני יפלא - וכי העתידות עלומות ממני?".

²⁵ את הנעשה כעת אין להשיב, אומר הקב"ה לירמיהו. גורלה של ירושלים לעת הזאת נחרץ ואין לנו אלא להביט אל העתיד. אתה ירמיהו כבר יודע זאת בלבך פנימה וכבר בישרת זאת לעומדים סביבך בשעת עשיית קניין הגאולה. ראה גם פירוש אברבנאל כאן: "השיב הש"י לתפלת הנביא. אל תחשוב שמפני רוממות מעלתי לא תיפול ידיעתי בעניני בני אדם או שלא אשיח בהם מפני מיאוס כמאמר הפושעים עזב ה' את הארץ. אין הדבר כן, כי אני אלקי כל בשר, ולזה לא יתכן שיפלא ויעלם ממני שום דבר מהם. וידעתי שהעיר תינתן ביד הכשדים כי לא שב אפי מהם מפני שרבו עונותיהם להכעיסני. אבל אמרתי קנה לך השדה להיות להם נחמה ופתח תקוה שישובו מהגלות ויקנו בתים ושדות בארץ הזאת. זהו כללות תשובת השם".

²⁶ שאולי חנמאל לא דיך בבקשתו לגאול השדה.

²⁷ לעומת הפירושים הרכים והמנחמים הנ"ל, מחזיר אותנו פירוש עקידת יצחק, שאת הסכמתו לדברי אלשיך לעיל על ספקנות ירמיהו כבר ראינו, לטון הקשה של תפילת ירמיהו וממילא לתשובת הקב"ה: "הממני יפלא דבר", אשר מזכירה גם את דברי הקב"ה לאברהם: "הַיִּפְלֵא מִהָ דָּבָר" (בראשית יח יד) ואת דברי התוכחה למשה: "הִיד ה' תקצר" (במדבר יא כג. שים לב שפירוש זה של עקידת יצחק הוא על פרשתנו בתורה. אין הדברים פשוטים כלל ועיקר. ראה עוד בנושא זה פירוש אלשיך על הפסוק שרואה בדברי הקב"ה כאן מוסר ותוכחה לירמיהו ולימוד שהקב"ה לא רק משיגח על העולם "בכללות", אלא גם "בפרטים". זו גם תשובת הקב"ה על הפסוק: "גְּדַל הַעֲצָה וְרַב הַעֲלִילָה אֲשֶׁר עִנְיָךְ פְּקָחוֹת עַל כָּל דָּרְכֵי בְּנֵי אָדָם לְתֵת לְאִישׁ פְּדָרְכֵי וְכַפְרֵי מַעֲלָלִים", ממנו משתמע שיש גם חשבון של הפרט! בתוך כל הסאגה הלאומית: העיר, המקדש, המלוכה, החשבון ההיסטורי וכו', איפה חשבון הפרט? איפה השכר ועונש הפרט? האם לא היו גם צדיקים מעט בירושלים (כירמיהו ומשפחתו)? על פסוק זה מצוי הסיפור הקשה על הריגת ר' חנינא בן תרדיון, אשתו ובתו (עבודה זרה יח ע"א, ספרי דברים פיסקא שז - דברינו **הצור תמים פעלו** בפרשת האזינו, ועוד) והוא דורש דף לעצמו (עשרה הרוגי מלכות?). ועד כאן כאן.

לכן פה אמר ה' הנני נתן את העיר הזאת ביד הפשדים וביד נבוכדראצר מלך בבל ולכדה: ...²⁸ ועתה לכן פה אמר ה' אלהי ישראל אל העיר הזאת אשר אתם אמרים נתנה ביד מלך בבל בחרב וברעב ובדבר: הנני מקבצים מפל הארצות אשר הדחתים שם ... והשבתים אל המקום הזה והשבתים לבטח: והיו לי לעם ואני אהיה להם לאלהים: וששתי עליהם להטיב אותם ונטעתיים בארץ הזאת באמת בכל לבי ובכל נפשי: ... פאשר הבאתי אל העם הזה את כל הרעה הגדולה הזאת פן אנכי מביא עליהם את כל הטובה אשר אנכי דבר עליהם: ונקנה השדה בארץ הזאת אשר אתם אמרים שממה היא מאין אדם ובהמה נתנה ביד הפשדים: שדות בפסוף יקנו וכתוב בספר וחתום והעד עדים בארץ בנימן ובסביבי ירושלים ובערי יהודה ובערי ההר ובערי השפלה ובערי הנגב כי אשיב את שבותם נאם ה':²⁹

אברבנאל – פתיחה לירמיהו פרק לב

הכוונה הכוללת בנבואה הזאת היא לספר מה שצוה השם אל ירמיהו שיקנה השדה מאת חנמאל בן דודו והתפילה שהתפלל ירמיהו על זה, ומה שהשיבו השם יתברך עליו ומה שהודיע מן הגאולות והתשועות אשר יעשה לעמו בקיבוץ גליות ושיצמיח ביניהם צמח צדיק מבית דוד הוא ימלוך עליהם ולא ישתנה כמו שלא ישתנו חקות שמים וארץ ... האמנם על כל פנים חרוב תחרב ירושלים עתה, וצדקיהו ילך בשבי אבל ימות על מיטתו בכבוד כמלך יהודה.³⁰ וסיפר עם זה מה שעשו בני יהודה שעשו דרור לעבדים ולשפחות בשבועה ובאלה ואח"כ נתחרטו מהטובה שעשו וחזרו ללוקחם ולהשתעבד בהם. וגם זה עזר כי עליו נשבע השם בזרוע לרעתם קדשו להביא עליהם הדבר הרעב והחרב מהכשדיים, וכמו שיתבאר בפסוקים.³¹

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: נראה שדלינו רק מעט מן המעט בפרשה מרתקת וקשה זו המסמלת את סוף בית ראשון, ויש להוסיף ולהעמיק בה. בפרט בדורנו שזכה להגשמת נבואת ירמיהו: "כי כה אמר ה' צבאות אלהי ישראל עוד יקנו בתים ושדות וקרמים בארץ הזאת: ... וששתי עליהם להטיב אותם ונטעתיים בארץ הזאת באמת בכל לבי ובכל נפשי".

²⁸ גם כאן קצרנו והשמטנו את כל הפסוקים הקשים על כיבוש ירושלים בידי "הפשדים הנלחמים על העיר הזאת", וכל זאת בגין חטאי יהודה הקשים: "ויפנו אלי ערף ולא פנים ... וישמיעו שקוציהם בבית אשר נקרא שמי עליו לטמא וכו'".

²⁹ וההמשך בפסוקי שיבה לארץ וגאולה לה וליושביה בפרק לג הסמוך ובפריקים שאחריו: פה אמר ה' עוד ישמע במקום הזה אשר אתם אמרים חרב הוא מאין אדם ומאין בהמה בערי יהודה ובחצות ירושלים הנשמות מאין אדם ומאין יושב ומאין בהמה: קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול אמרים הודו את ה' צבאות כי טוב ה' כי לעולם חסדו מבאים תודה בית ה' כי אשיב את שבות הארץ קבראשנה אמר ה' ". אשרינו שזכינו לראות בעינינו ולהגשים במו ידינו (וכיסנו).

³⁰ לא ברור לנו מהיכן לקח אברבנאל עניין זה של סופו האישי המכובד של צדקיהו, ראה מלכים ב כה ז וירמיהו לט ו-ז. (אך לעומתם, ירמיהו לד ד-ה). שמא התחלף כאן צדקיהו עם יהויכין? ראה מלכים ב סוף פרק כה, ירמיהו סוף פרק נב וצ"ע.

³¹ בפתיחה לפירושו לפרק לב בירמיהו, סיפור גאולת השדה אשר בענתות, נותן אברבנאל סקירה כללית וממצה של הפטרת השבת. בסוף דברי הפתיחה שלו הוא גם יוצר קשר נוסף עם פרשת השבוע שלנו בנושא שחרור העבדים, הגם שבפרשתנו מדובר בשחרור ביובל ואילו ירמיהו מדבר בשחרור אחרי שש שנים. אפשר שאברבנאל רוצה לומר שפרק לד בירמיהו, ממשך את פרק לב בו דנו וירמיהו אינו מתיישב עד הרגע האחרון, גם כאשר ירושלים במצור (ירמיהו לד ז-א): "וחיל מלך בבל נלחמים על ירושלים ועל כל ערי יהודה הנותרות אל לבי ואל עזקה כי הנה נשאר בערי יהודה ערי מבצר". ומיד בהמשך שם: "הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת ה' אחרי פת המלך צדקיהו ברית את כל העם אשר בירושלים לקרא להם דרור: לשלח איש את עבדו ואיש את שפחתו העברי והעבריה חפשים לבלתי עבד בם ביהודי אחיהו איש: וישמעו כל השרים וכל העם אשר באו בברית לשלח איש את עבדו ואיש את שפחתו חפשים לבלתי עבד בם עוד וישמעו וישלחו: וישבו אחרי כן וישבו את העבדים ואת השפחות אשר שלחו חפשים ויכבשום לעבדים ולשפחות". וזה עניין לנושא אחר: "וקראתם דרור בארץ לכל יושביה", בשנה הבאה עלינו לטובה בפרשה זו כעת חיה.